

versierd had en die sedert den naam Paradijs gedragen had; daar is hij 25 November 1574 overleden. Maar zijn opvolger Aernout Lanth van Peyse vond het Paradijs even genoegelijk als de stichter gedaan had en op zijne beurt ging hij er dus wonen, zooals zijn Middelburgsche collega op het kasteel Westhoven resideerde; hij vermaakte er zich met de jacht, en de kloosterkroniek vertelt al zuchtend, dat ook de wijn en de vrouwen toen voor hem al te verleidelijk geworden zijn. Intusschen, al zag de abt niet veel om naar zijne abdij, nu en dan moest hij er toch natuurlijk ambtshalve zijn, en »ut in Adwert haberet domum, ad quam diverteret quoties e Paradiso huc ei transire libuerit, Nigram illam cameram, quae est e regione culinae abbatialis, disjuncto ex ea altari, roboreis tabulis atque picturis lectis *et vitreis fenestris instructam*, abbateque dignam mox a principio suae creationis habitationem fecit.”

Dit bericht lijkt mij wel merkwaardig: nog nà 1574 was de kroniekschrijver der abdij dus van oordeel, dat de Zwarte kamer bij de abtskeuken, nu zij met eikenhout beschoten, met uitgezocht schilderwerk versierd *en van glasvensters voorzien was*, een verblijf geworden was, dat den spreekwoordelijk rijken abt van Aduard waardig mocht heeten. Men was dan ook, nog in de zestiende eeuw en zelfs later, met het aanbrengen van glas wat zuinig, getuige het bericht, dat de nonnen van het Vrouwenklooster van Oostbroek, als zij in 1533 een nieuwen dormter laten bouwen, »in ellicke sel (lees: cel) een bedsteden, ende een glasmaempt *ende een blyckvenster beneden*” lieten aanbrengen. Zulk een »blyckvenster” toch was het benedenvenster van een kruisraam, waarvan de bovenhelft beglaasd was, terwijl de benedenhelft zuinigheidshalve alleen een luik bevatte, dat bij koud weer gesloten bleef. Men ziet zulke »blyckvensters” nog dikwijls op de binnenhuizen onzer zeventiende-eeuwsche meesters, die ze dikwijls gesloten lieten, omdat het van boven invallende licht de vertrekken schilderachtig verlichtte. Dus nog in de zestiende en zelfs in de eerste helft der zeventiende eeuw bedacht men zich tweemaal, eer men een venster geheel deed beglazen¹⁾. En zeker zal het dus, al was het beglazen van een kloostergang ook in de dertiende en veertiende eeuwen voor de broeders uiterst geriefelijk, toen stellig toch wel zelden zijn voorgekomen, dat men de groote opene bogen van den gang zal hebben beglaasd.

S. MULLER Fz.

EEN XVe-EEUWSCHE NEDERLANDSCHE MISKELK IN ZUID-AMERIKA.

Door bemiddeling van een vriend, die in Engeland vertoefde, ontving ik voor eenigen tijd een extract uit het verslag eener reis, in 1913 door Engelsch Guiana gemaakt, waarin het volgende voorkomt:

»Die kerk (bedoeld is de nieuwe Jezuïetenkerk te New-Amsterdam) bezit een interessant en kostbaar erfstuk in den vorm van een zilver-vergulden kelk van Neder-

1) Vroeger zal dit natuurlijk nòg meer geschied zijn: het groote oostelijke (later door de librie bedekte) bovenvenster van de sacristie van den Dom, die kort voor 1400 opgetrokken werd, is (blijkens de groeven in een deel der traceering) grootendeels als blindtraceering behandeld en slechts in de roset in het midden beglaasd geweest.

landschen oorsprong. Hij is tien engelsche duimen (ongeveer 25 cm.) hoog, heeft een breede, ondiepe cuppa en een zeer breed voet. Daarop is een schild aangebracht met dwarsbalken in email, rood en blauw, waarschijnlijk het wapen der schenkers, en langs den buitenrand staat een Hollandsch opschrift: »Deze kelk behoort aan Jan en Ponter van Buthvelden om te dienen in de kapel van Ste Catharina te Porcem, gemaakt in het jaar 1475 Bid voor hem». Dit jaartal brengt ons terug tot 17 jaar vóór de ontdekking van Amerika door Columbus. Nog een andere merkwaardige bijzonderheid is, dat het goud op het zilver is vastgeslagen en er niet als een metaallaag op ligt, gelijk dit bij de nieuwe procédés het geval is. (The gold was been beaten on the silver, not washed on, as in the modern process)».

Deze mededeeling was te verrassend, om niet tot nader onderzoek aan te sporen, vooral omdat de eigennamen, zooals zij werden gelezen, het opschrift bijna tot een puzzle maakten.

Dezelfde vriendenhand bezorgde me eenigen tijd later twee welgeslaagde foto's, door de goede zorgen van den pastoor van New-Amsterdam ter plaatse zelve gemaakt. Zij geven een gothischen miskelk te zien, eenvoudig, maar door zijn juiste verhoudingen toch zeer sierlijk van vorm. Alleen de nodus is met meer zorg bewerkt en met ornamenten versierd. Uit de oneffenheden, die op den voet zichtbaar zijn, zou men opmaken, dat het opgelegde goud op enkele plaatsen heeft losgelaten. Langs den voet loopt een parelrand. Het opschrift volgt de buitenzijde van vier der zes lobben, waarin de voet is verdeeld. Voorgelicht door de bovenvermelde Engelsche vertaling en geholpen door het vergrootglas meen ik te kunnen lezen als volgt:

Degen kelik behoert Jan en Wouter van Outhensden om te dienen in hoer capelle van Sinte Katharina te Woerum ghemaect int jaer MCCCCXXV.

Wat volgt is op de foto niet te ontcijferen. Hier moet ik op mijn zegsman vertrouwen, die schreef: pray for him. Er moet dus staan: »bid v. sie" of iets dergelijks. Het wapenschild is aangebracht op dezelfde lobbe, waarop de geslachtsnaam »van Outhensden" gegraveerd staat.

De eerste eigenaars van den kelk zijn geen volkomen onbekenden. Zij behoorden tot de hofhouding van Philips van Bourgondië, bekend als Philips de Goede, en bekleedden er het ambt van »kamerknecht" of kamerdienaar en juwelier — »bewaerre van onse juwelen", gelijk het in de oude stukken genoemd wordt, — zeker een post van vertrouwen.

Over het geslacht der Heeren van Oudheusden schreef de bekende genealoog

Jhr. Mr. F. Beelaerts van Blokland in het Maandblad van het Genealogisch-Heraldisch Genootschap »De Nederlandsche Leeuw» (XXXI jg. 1913, kol. 307 vv.) een zeer belangrijk artikel, waaraan ik het volgende ontleen.

»Het geslacht, dat gedurende omstreeks anderhalve eeuw de heerlijkheid Oudheusden bezat, voerde een gevierendeeld wapenschild, dat zich als volgt laat beschrijven: 1 en 4 in zilver twee roode dwarsbalken; 2 en 3 in rood een dubbele adelaar van zilver, somtijds overstopt met een gouden wiel... Het verdient de aandacht, dat het eerste en vierde kwartier gelijk is aan het wapen van het geslacht *van der Camp*, *van den Campe* of *uten Campe*, dat in de veertiende en vijftiende eeuw in de stad Woudrichem en het land van Altena gegoed was.

»Eenige beteekenis verkrijgt deze overeenstemming door het feit, dat in de zestiende eeuw leden van het geslacht der Heeren van Oudheusden een enkele maal worden aangeduid als *van der Camp* genaamd *van Oudheusden*. De onderstelling schijnt daardoor niet ongerijmd, dat deze Oudheusden's oorspronkelijk uit het geslacht van der Camp gesproten kunnen zijn of ten minste daaraan verwant waren.

»Eenig bewijs tot staving van de juistheid dezer gissing heb ik evenwel niet aangetroffen, en de willekeur, waarmee in de veertiende en vijftiende eeuw met familienamen werd omgesprongen, maant bij het vormen van onderstellingen tot de grootste voorzichtigheid, te meer geboden nu mij van het hier behandelde geslacht van Oudheusden geen zegels uit de vijftiende eeuw zijn voorgekomen....

»Als oudsten bewezen stamvader der Heeren van Oudheusden hebben wij (dus) vooralsnog aan te nemen:

- I. *Willem*, omtrent wien alleen bekend is, dat hij de vader was van:
 1. *Wouter van der Eycke*, die volgt onder II.
 2. *Jan van Oudheusden*, kamerknecht en juwelier van Philips van Bourgondië. Hij ontving van dezen in leen het halve veer tusschen Dordrecht en Papendrecht (6 Aug. 1463) de ambachtsheerlijkheid Waardhuizen en andere goederen in het land van Altena, en overleed kinderloos omstreeks 1479.
- II. *Wouter van der Eycke* genaamd *van Heusden* of *van Oudheusden* bekleedde evenals zijn broeder aan het hof van Philips den Goede den post van kamerknecht en juwelier, ook omschreven als »bewaerre van onze juwelen." Als »Wouter van der Eycke, alias van Heusden" werd hij den 13^{en} Juli 1460 beleend met het halve veer tusschen Dordrecht en Papendrecht, dat hij 6 Aug. 1463 als »Wouter van der Eycke van Oudheusden" overdroeg aan zijnen broeder, »Jan van Oudheusden Willemsz.", na wiens dood hij er op 21 Febr. 1479, als »Wouter van der Eycke van Oudheusden", wederom mede beleend werd. Hij had voorts van de Hollandsche grafelijkheid in leen den tiend van een blok lands in de parochie van Scobbe en van Everoke (beleend als »Wouter van der Eycke Willemsz. geheeten van Huesden", 15 April 1461), zes morgen lands te Uitwijk (1474), de ambachtsheerlijkheid Waardhuizen

(1480) en de hofstad waarop het huis te Giessen had gestaan (beleend als »Wouter van Outhuesden» in 1490).

»Hij was later muntmeester-generaal en overleed omstreeks 1504, twee kinderen nalatende: Jan van Outheusden en Cornelia van Outheusden.»

Er valt, volgens het bovenstaande, niet aan te twifelen, dat de daar genoemde broeders Jan en Wouter van Outheusden, kamerknechts en juweliers van Philips den Goede, dezelfde personen zijn als die op den kelk staan vermeld. Niet alleen de overeenkomst van namen en leeftijd bewijst het, maar ook het verband, waarin de eigenaars worden genoemd met de Catharina-kerk te Woudrichem of Woerkum. Dat zij daar of in de nabijheid goederen bezaten, wordt bijna zekerheid, als we zien, dat ze juist in die streken met verschillende landerijen enz. beleend waren. De gissing van Jhr. Beelaerts, dat de van Oudheusden's oorspronkelijk uit het geslacht van der Camp gesproten kunnen zijn of ten minste daaraan verwant waren, wint alweer in waarschijnlijkheid, nu we op den kelk een wapenschild ontmoeten, dat sterk herinnert (zou men misschien op een van beide plaatsen *zilver* in plaats van *blauw* of omgekeerd moeten lezen?) aan dat der van der Camp's. Waren aan Jhr. Beelaerts geen zegels uit de 15^e eeuw voorgekomen van het daar behandelde geslacht van Oudheusden, hier vinden we een wapenschild, juist uit de 15^e eeuw, dat zijn onderstelling komt versterken.

Moeilijker is het, de plaats van de Catharina-kerk te Woerkum te bepalen. Van der Aa (Aardrijkskundig Woordenboek XII, 659) zegt: »Oude schriften getuigen, dat in den omvang der stad eene kerk heeft gestaan, zonder dat zij daarvan eenige bijzonderheden melden.» Schutjes (Geschiedenis van het bisdom van 's-Hertogenbosch V, 951) haalt de kerkvisitatie van 29 Aug. 1571 aan, die spreekt van een altaar der H. Catharina in de parochiekerk¹⁾ en de confraterniteit der zelfde heilige. Had deze confraterniteit vroeger wellicht een eigen kerk, hetzij buiten, hetzij binnen de kerk? De woorden »hoer capelle» zouden evenwel eerder doen denken aan een huis- of slotkerk der van Oudheusden's. Uit deze berichten blijkt althans, dat de H. Catharina te Woudrichem bijzondere vereering genoot.

Hoe kwam nu het Woudrichemsche kerksieraad naar New-Amsterdam? Allerswaarschijnlijkst heeft een Nederlandsch zendeling in de 17^e of 18^e eeuw het kleinood voor zijn missie ten geschenke ontvangen. Mogen we hier wellicht aan een Jezuïet-missionaris denken? Eenig bewijs valt niet te leveren, maar waarschijnlijksgonden ontbreken niet geheel. De lezer oordeele.

Als de kelk — gelijk te vermoeden valt — in de familie van Oudheusden is gebleven, dan zal hij in de 17^e eeuw wel behoord hebben tot den kerkschat der huis-kerk van het kasteel te Oudheusden, dat omtrent het midden dier eeuw bewoond werd door Jor Pieter de Huyter, heer in Oudheusden en zijn echtgenoot Maria Anna van

1) Het beneficie van St. Catharina te Worcum moest in 1570 zes gulden bijdragen voor het onderhoud van het Bossche seminarie (Schutjes l. c. II, 290).

Oudheusden, erfdochter van Oudheusden, Elshout en Hulten¹⁾); Maria Anna stamde in rechte lijn af van bovengenoemden Wouter. Dit echtpaar stond op zeer vertrouwelijke voet met de Jezuïeten. Het noodigde hen in 1658 uit om zich op het kasteel te vestigen, wel in de eerste plaats om zelf van hun geestelijke hulp gebruik te maken, maar ook om de katholieken van den omtrek bij te staan. Reeds eenige jaren vroeger, 11 Oct. 1655, was hun zoon Walter Frans (geb. 1639) te Mechelen in de Sociëteit getreden, en 28 Sept. 1663 volgde zijn jongere broer Frederik Willem (geb. 28 Juni 1646) Walter's voorbeeld. Het verblijf der Jezuïeten te Oudheusden was echter van korten duur; tusschen 1655 en 1663 was Jor Pieter de Huyter overleden; in 1664 keerde P. Joan Bapt. Damman, de tweede en laatste huispriester — de eerste was Franc Adrian van Vendael — naar de Zuidelijke Nederlanden terug. Werd hem die kelk voor een missionaris meegegeven?

Of moeten we daarvoor misschien 17 jaar terug? In 1647 was een lid derzelfde familie naar de missie van Mexico vertrokken, nl. de oom van vaderszijde der beide genoemde Jezuïeten. 't Was Joan de Huyter, zoon van Jan en Anna de Voocht van Rijnveld, geboren te Utrecht 24 Mrt. 1615, en den 4 Oct. 1634 in de Sociëteit getreden, waar hij zich naar zijn moeder Joan van Rijnveld placht te noemen. Hij arbeidde, voor zoover ik kon nagaan, onder de Indianen van de provincie Sonora, het N. W. gedeelte van het tegenwoordige Mexico. Daar vond ik hem van 1653 tot aan zijn dood in Juli 1677. Was onze kelk wellicht terecht gekomen in Nieuw-Grenada? De Jezuïeten dier provincie strekten hun tochten uit tot op den linkeroever der Orinocco-rivier, de grens van het gebied, dat in de jaren 1664—1667 door de Hollanders werd bezet. Een missietocht, een schipbreuk kon den missionaris in het kustland brengen, waarop later Nieuw Amsterdam verrees.

't Is ook denkbaar, dat de kelk uit Curaçao naar het vasteland verhuisde. Dan herinneren we ons al aanstonds de Jezuïeten, die sinds de eerste jaren der 18de eeuw tot 1742 toe de katholieken van dat eiland verzorgden en wel in de eerste plaats P. Cornelius Cloots, uit een aanzienlijk Amsterdamsch geslacht gesproten, een bloedverwant van Baron Cloots te Amsterdam, van wien de missionaris veel hulp ondervond. Was hij misschien met de van Oudheusden's verwant en heeft de geloofsverkondiger het buiten gebruik gestelde familiestuk bij zijn vertrek in 1728 ten geschenke ontvangen voor zijn doodarme gemeente? Na den dood van den laatsten Jezuïet op Curaçao, Karel van Heumen, overleden 22 April 1742, kunnen de kerksieraden naar het vasteland zijn overgebracht.

Zoo blijft de 15de-eeuwsche miskelk op Amerikaanschen grond met raadselen omweven. Ik poogde zijn aanwezigheid te New-Amsterdam te verklaren door . . . louter gissingen. Maar deze leken me niet ongeoorloofd, zoolang geen meerdere zekerheid te verkrijgen was.

Mariëndaal bij Grave.

L. VAN MIERT S. J.

1) Zij was de dochter van Gerard, heer van Oudheusden, Elshout en Hulten en Huberta van Wyck van Onsenoort. Verschillende genealogische gegevens aangaande de de Huyter's dank ik aan de vriendelijke mededeeling van Jhr. A. F. O. van Sasse van Ysselt.